

Den fortapte generasjon

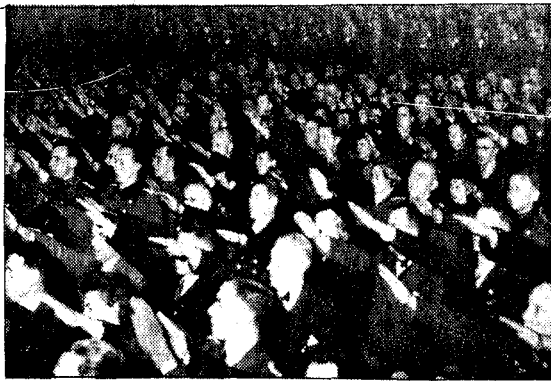
Av Eystein Eggen

De problemer som våre barn måtte være påført på grunn av disse forhold, er myndighetenes ansvar. Bare en offentlig rehabilitering kan rette på det og være grunnlaget for vår tilgivelse, heter det i Folk og land, organet for tidligere NS-medlemmer. Ut-sagnet er kjernen i et referat av et debattmøte med psykologen Anders Skuterud som innleder. De hadde selv arrangert det. Referatet er kjemisk fritt for innlederens hovedpoeng: Barna har hatt det verre enn sine NS-foreldre. Årsaken til dette skal være at foreldrene så grunnmuren av en annen tid. Barna sitter igjen med en masse knuste murstein. De tar lett på seg skylden for noe de ikke riktig vet hva er. De kommer dermed i konflikt med samfunnet uten å ha noe fundament for eget syn.

Barna havner således nederst i trekanten foreldre/samfunn/etterkommere. Jeg skal her prøve å antyde hvorfor det må være slik og omfanget av problemet.

Foreldrenes holdninger skulle summarisk være uttrykt i sitatet ovenfor. Det er ført i pennen av en ellers ryddig og likevektig person. Nettopp derfor er det så slående at energien vendes mot bildet av et blokkert samfunn. Barna er en biting: «En mulighet er det kanskje at barn (barnebarn) av NS-foreldre bruker sitt opphav som kamuflasje for angst og plager som har andre årsaker. Det er blitt tradisjon å bruke NS til slike formål.» Referenten avrunder sin rapport fra dette «rendevous» med fremtidens reparasjoner med å anbefale lesning av partiprogrammet fra 1934!

Foreldrene mener altså de stod for gode verdier og ble miskjent. Møtet avdekket imidlertid en annen eien-dommelig sak: De færreste foreldre har fortalt sine barn noe som helst. De som har fortalt noe, har gjort det i de senere år. Ekstra slående er dette i en krets som ellers er kjernen i arbeidet for forståelse og oppreisning, en arklvisentral for vitebegjærlige granskere. Man vil ha oppreisning uten selv å stå frem. Andre må derfor være medium. Man vil restaureres med

Fra et NS-møte.

«påholden penn». Resultatet slår detaljrikt ut på bokmarkedet.

Foreldrene mener de målbar en nasjonal tradisjonsarv, en fakkell fra saganatten. De kjenner seg forrådt i sin nasjonale idealisme. Derfor er stempelet «landssvik» så utholdelig. Likevel kan man gi gamle kolleger «skylden» for om barna skulle ha snappet opp noe! Her er personligheter så sterke at de ikke makter å samle sin egen familie.

Det er svært viktig at samfunnet er klar over dette. Samfunnet har et selvfølgelig ansvar. Spørsmålet er bare hvilken gruppe man skal konsentrere seg om. Det er ikke godt å vite hvor mange av de rundt halvt hundretusen NS-medlemmene som fortsatt lever. Kretsen rundt Folk og land er ihvertfall ikke mer enn toppen et par tusen. På den annen side må «barn og barnebarn» nå være oppe i det hundredobbelte. På én oppreisningsbegjærlig veteran går det altså rundt 100 etterkommere.

Ifjor kom det ut ialt ca. 70 bøker om den annen verdenskrig her i landet. Deltagerne på begge sider kappes om å assistere forskning og folkeopplysning. Tendensen er klar: Det skjer en omlegning av synsvinkelen. «Den andre siden» er i siget. Men hva er årsaken til denne nye interesse, ofte ført i pennen av ab-

diserte sosialister som brukte storstedelen av de siste tyve år på å bekjempe det de nå ikke bare skal tolke, men til en viss grad være talerør for?

Av og til får man inntrykk av at det er mindre problematisk å ha deltatt i SS enn i NS. Fjorårets mann i den norske erindringsbokhelmen peker seg klart ut: Jonas Lie. Ikke dikteren. Hvem skriver vel om ham? Men krigstidens politiminister, det svartuniformerte får i NS, Storgermanias kjekkeste gutt. Lie har fått to biografier og hederlig omtale av Tore Hamsun og Kjell Fjørtoft. Førstnevnte skriver at «etter hvert fikk jeg også erfare at det ble stadig mer nyteløst å snakke med Jonas om landsmenn i vanskeligheter enn med enkelte tyske SS-offiserer».

En av fjorårets mer generøse diktutgivelser kan antyde den magnetiske pol som får den litterære kompassnål til å snurre slik rundt. Diktet er ikke helt nytt: «Terje Vigen», de norske englandshatters tradisjonelle hymne, ble ifjor utgitt som egen bok med Krohgs originaltegninger: «For lykken er med den engelske mann på rov mellom Norges skjær.»

Det er derfor forståelig at de gjenlevende rester av NS er redd for nok en gng å bli tråkket ned av sine landsmenns iver etter å orientere seg vekk fra pund og dollar mot den harde D-mark. Det er særlig partiets ungdomsfylking som nå er aktiv. De husker årene da NS møtte en

langt bredere forståelse enn man har villet vedgå. Partiet sto faktisk også for en nasjonal-kristen idealisme, for nøytralitet og mot klassekamp.

Troverdigheten av en slik idealisme står og faller med forholdet til barna.

Der ser bildet heller grått ut: Av de vel 200 000 etterkommere, er det i løpet av snart femti år toppen fem som har stått åpent frem. I Asbjørn Oldens bok «Født skuldig» (1989) stod bare ett av de intervjuede NS-barn med fullt navn. Men mange i hennes situasjon kontaktet forfatteren etterpå. Derimot var det ingen som ringte eller skrev til henne som hadde tur å la navnet stå på trykk.

Så lever kanskje etterkommerne lykkelig inkognito, kun avbrutt av bestrebelsene på å forhindre bestemor fra å stå frem og berette hvorledes hun stoppet bolsjevikene?

Tittelen på Oldens bok er lånt fra Tyskland: «Schuldig geboren». Hovedverket der i landet er vel Dörte von Westernhagens «Gjerningsmennes barn» (Kinder der Täter), en bok båret opp av den uforløste balanse mellom beundring og avsky, konflikt og forsoning.

I Tyskland var på en måte alle i samme båt. Det var verre i Norge. Her var man avvikere blant landsmenn. Spenningen mellom foreldre og samfunn øket det indre trykk. Barna har sittet i trekantens nederste ende. Hvis foreldrene ikke fortalte noe, skjønnte man det likevel, i form av en bør man bar alene. Den andre varianten er at foreldrene ikke har snakket om stort annet. Så måtte man verge seg mot det.

NS var vel det mest utpregede slektsparti landet har hatt. Flere observatører av forskjellig politisk valør, fra Knut Hauge til Stein Ørnhoj, er blitt slått av at det minnet mer om «et historisk opptog» enn en politisk bevegelse: De tunge symboler, solkors og lafede stabbur, liksom gamle arvesmykker fra en fjern fortid. «Idag har de

Hvordan har det egentlig vært å vokse opp som barn av NS-medlemmer i etterkrigstidens Norge? Eystein Eggen hevder at barna har hatt det verre enn foreldrene, som hadde et fundament for sitt eget syn. Barna ble derimot påført en smertefull konflikt som de selv ikke hadde hatt noen delaktighet i.

gamle bondeslektene for all tid mistet sin makt», forkyn- t over skriften i Gudbrandsdølen i 1945, i et distrikt der jevnt over hver tredje storbonde stod i partiet.

Og i Bygdøy allés hestløv vandret «stud. jur. Gregorius af Øhrn», for å parafrasere Johan Borgens «Lillelord». Det var «det gamle Norge» mot «skipskajens og murgårdens folk» (Erling Bjørnson). Vidkun Quisling, lederen selv, kunne minne mer om en statue av Vigeland enn om et menneske.

Men dette vil også si at de som virkelig trodde på dette, trodde med en nærmest biologisk glød, ættens arne skjermet av allehånde utfall mot «overfladiske og mekanske intellektuelle». Det var en egen stamme. Den kunne være still og lukket inne i sine årringer. Men den kunne også strekke seg løvtungt mot lyset, gi hvile og skygge for flere. Klodens fremste konservative tenker i dette århundre har også røtter mellom Norges knauser: Knut Hamsun.

Nettopp derfor ble fellingen av stammen slik en særlig ulykke for barna: De hadde ikke en gang sett løvkronene, kun fornemmet suset som engang hadde vært. Så gikk de under jorden, ned til røttene, i et landskap der de ikke lenger så noen mulighet til å bære sitt eget menneske-bilde frem. Og rundt roten av det splintrede tre er det blitt en veldig byll. Det er dette psykologen Skuterud påpeker med enkle og lettforståelige argumenter.

NS-barna ble klemt mellom oppreisningsvanvidet og den politiske opportunisten. De ble skadet av de granater de ikke hadde sett. De ble den fortapte generasjon.